

ΝΕΟΛΟΓΟΥ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑΣ.

ΑΡΙΘΜΟΣ 7.

ΤΟΜΟΣ Β'.

6 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1892.

ΗΡΟΚΛΕΟΥΣ ΒΑΣΙΛΑΔΟΥ

ΠΕΡΙ ΠΡΟΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΙΜΑΙΑΙ ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ

πρὸς τὸν μαρκήσιον

DE QUEUX DE SAINT-HILAIRE

'Ανέκδοτοι'

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β'.

Ἐν Κων/πόλει, τῇ 25 φεβρουαρίου 1887.

Ἐρίτιμῃ κύριε,

Τὸ ζήτημα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὡς παγκοσμίον καὶ τὸ ἕτερον τὸ τῆς πρακτικῆς χρήσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἀπανταχοῦ λογίων, ὡς μέχρι χθὲς καὶ πρῶν τῆς λατινικῆς, ἐν τε τῇ ὀμιλίᾳ καὶ ἐν τῇ συγγραφῇ, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἐστὶ ζήτημα, τὸ δὲ συναμφότε-

ρον τοῦτο ἀχώριστόν ἐστιν ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, τοῦ περὶ προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ζητήματος.

Ἄν ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν προφορὰ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς εἰσαχθῇ εἰς τε τὰ Λύκεια καὶ Γυμνάσια καὶ εἰς τὰ Πανεπιστήμια, ἡ πρακτικὴ αὐτῆς χρῆσις ὑπὸ τῶν λογίων ἐν τε τῇ ὀμιλίᾳ καὶ ἐν τῇ συγγραφῇ οὐκ ἐστὶ δυσκατόρθωτος, οὐδ' ἡ ἀλλόκοτος φαινομένη ἀξίωσις τοῦ μακαρίτου Ἐκ-θάλ ἐστὶ τοσοῦτον ὅσον φαίνεται παράδοξος.

Ἄλλ' εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς ἡμετέρας προφορᾶς πολλὰ εἰσι τὰ ἐπιπροσθούντα κωλύματα, ὧν προεξάρχει ἡ Ἑρασμικὴ προφορὰ, βιαίως τὴν ἑλληνικὴν ἀποκόψασα ἀπὸ τοῦ λαλοῦντος αὐτὴν ἔθνους, καὶ ἀπὸ ζωῆς νεκρὰν αὐτὴν καταστήσασα καὶ ἀχρηστον τῇ τε ὀμιλίᾳ καὶ τῇ συγγραφῇ διὰ τε ἄλλα καὶ διὰ τὴν σύγχυσιν τοῦ τονισμοῦ τῶν λέξεων, ὅς ἐστιν ἡ ζωοποιούσα αὐτὰς δύναμις καὶ ἀδιασπάστως συνέ-χουσα τὰς συλλαβὰς αὐτῶν. Ὁ Ἑρασμος, ὅς οὐδὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Desiderius ὀρθῶς ἐξελληνίσας ἔχει, διότι Ἑρασμος οὐκ ἐστὶ λέξις ἑλληνικὴ, ὥφειλε καλεῖσθαι ἑαυτὸν Ἑράσμιον, ἢ μᾶλλον Ποθητὸν ἢ Ἰμε-

(*) Γνωστὸν ὅτι ἡ Σερβία, ἐν ᾧ χρόνῳ ἐν γείτονι αὐτῇ αὐτοκρατορίᾳ ἐνέργειαι γίνονται πρὸς ἐλάττωσιν, εἰ μὴ ἐντελῇ ἀπάλειψιν, τῆς διδασκαλίας τῶν κλασικῶν γλωσσῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς ἐτέρας αὐτῶν, τῆς ἑλληνικῆς, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις χώραις οἱ realistes ἀγωνίζονται μὲν, ἀλλ' ἄνευ ἐπιτυχίας ὑπὲρ τῆς ἄρσεως αὐτῶν, εἰσέγαγεν εἰς τὰ αὐτῆς γυμνάσια τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς, πάντως, ὡς φρονού-μεν, κατὰ τὴν ἡμετέραν προφορὰν. Ἐπὶ τῷ γεγονότι τούτῳ, γεγονότι λίαν σπουδαίῳ, πρόσφορον ἡγούμεθα τὴν δημοσίευσιν ἐπιστολιμαίων διατριβῶν τοῦ αἰδίου Ἡροκλέους Βασιά-δου, καὶ ἰδίᾳ τῆς δευτέρας αὐτῶν, ἐν ᾗ περὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, τῷ 1877 ἀπευθύναντος αὐτὰς ἑλληνιστὶ τῷ μακαρίτῳ διαπρεπεῖ ἑλληνιστῇ μαρκησίῳ de Queux de Saint-Hilaire, ὅστις φιλῶς συνεδέετο ὁ δὲ τῆς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων θεράπων, ὥσπερ καὶ ἄλλοις ἐπί-σης τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης, Γάλλοις τε καὶ Γερμανοῖς, οἱ οἱ αἰδίοι Gustave d'Eichthal, Egger, E. Miller, καὶ οἱ Girard καὶ Croiset καὶ ἄλλοι. Ὁ μαρκήσιος de

Queux de Saint-Hilaire, προτιθέμενος νὰ γράψῃ αἰτίαι περὶ τῆς ἡμετέρας προφορᾶς, ὡς ἄλλοι τε καὶ ὁ Gustave d'Eichthal ἔγραψαν, ἀπετάθη τῷ Ἡροκλεῖ Βασιάδῃ, φιλοφρόνως πᾶν αἰτούμενος τὴν γνώμην αὐτοῦ περὶ τοῦ ἔνεκα τοῦ περιβοήτου μύθου τοῦ διαλόγου τοῦ Ἑράστου ὑφισταμέ-νου ζητήματος ἀνὰ τὴν Εὐρώπην πᾶσαν, ἐν ᾗ ἀτυχῶς κρα-τεῖ ἡ ὑπὸ τοῦ Engel εὐφυῶς κληθεῖσα τῶν οἱ οἱ καὶ τῶν ἱππῶν προφορὰ. Ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἡμετέρας προφορᾶς πολλοὶ τῶν σοφῶν ἀπεφάνθησάν τε καὶ ἀποραί-νονται, σύλλογος δέ, ὡς γνωστὸν, ἀπὸ ἐτῶν ὑφιστάμενος ἐν Ἀμστελοδάμῳ, ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ τοῦ Ἑράστου, ἡγούμε-νου ἐνθουσιωδῶς τοῦ ἐν τῷ αὐτόθι πανεπιστημίῳ ὑφη-γητοῦ κ. H. Muller. Ὑπὲρ τούτου κρατερῶς ἀγωνίζε-ται. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἐν Γερμανίᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις χώραις, ὡς ἐρρήθη καὶ ἀνωτέρω, ἡ ἐκ τοῦ Ἑράστου προ-φορὰ κρατεῖ. Ἀλλὰ θαρσύνῃ γρη' διότι οὐ μόνον ἐν Ὀλλαν-δίᾳ, τῇ πατρίδι τοῦ Ἑράστου, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις χώραις κατενοήθη, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ, διδασχομένη, δεόν νὰ δι-

ριον, ὁ Ἑραδμος, λέγω, μέγιστον καὶ ὀλεθριώτατον ἐποίησε κακὸν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ διὰ τοῦ διαβολῆ- του διαλόγου αὐτοῦ, de recta Latini-Graecique sermonis pronuntiatione, ἐκδοθέντος τὸ πρῶτον ἐν Βασιλείᾳ τῷ 1528. ἐν ᾧ Λέων καὶ Ἀρκετος διαλέγονται περὶ προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας· διότι τί ἄλλο μείζον κακὸν γλώσσῃ τινὶ ἢ ὁ θάνατος αὐτῆς; ὁ δὲ διάλογος τοῦ Ἑραδμου οὐκ ἐγένετο αἰτιος θανάτου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσῃ ἐν τῇ Δύσει, καταστῆσας αὐτὴν νεκράν; Οὐχ ὡς τοιαύτη τέσσαρας ἦδη αἰῶνας διδάσκειται ἐν τοῖς σχολαίοις τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς; οὐκ ἐπύλλορον ἐκ τούτου πολλὰ ἄτοπα; διότι κατὰ τὴν Σταγειρίτην φιλόσοφον «ἐνὸς ἀτόπου πλοῦθ' ἐστὶν ἐξόντα».

α') Ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα οὐ κατεῖληθε τὴν προσήκουσαν αὐτῇ θέσιν, ἀεὶ ἐπομένῃ ὡς θεραπαινὶς τῇ Λατινίδι φωνῇ καὶ οἶονεὶ συμπλήρωμα θεωρουμένη αὐτῆς. Ἐνταῦθα ἐξῆν εἰπεῖν «ὁ νεβρός τὸν λέοντα» καὶ τὸ «ἄνω ποταμῶν χωροῦσι παγαί».

β') Ἡ μὲν Λατινικὴ λιπαρῶς καλλιεργουμένη ἐγγράφητο καὶ ἐλαλείτο· οἱ δὲ δυνάμενοι γράφειν τὴν ἑλληνικὴν ἐπὶ τοῖς δακτύλοις ἠριθμοῦντο· ὁρθῶς δὲ καὶ ἀπαιτιστῶς λαλεῖν αὐτὴν ἄνευ παρατονημῶν σκεδὸν οὐδὲ εἰς ἡδύνατο.

γ') Οἱ Ἕλληνες ποιεῖται καὶ συγγραφεῖς οὐκ ὁρθῶς οὐδὲ κατ' ἀξίαν ἐξετιμῶντο. Πόσοι τινὲς ἦσαν ἀπὸ Σκαλιγέρου ἀρχόμενοι μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώ- σης ἑκατονταετηρίδος οἱ προτιμῶντες τὴν ἑλληνικὴν γραμματείαν (Littérature), τὴν πρωτότυπον, τῆς ῥωμαϊκῆς, τῆς ἐχούσης τύπον καὶ ὑπογραμμὸν αὐτὴν; Πόσοι ἦσαν οἱ προτιμῶντες τὸν Ὀμηρον τοῦ Βιργιλίου, τὸν Θουκυδίδην τοῦ Σαλλουστίου, τὸν Δημοσθένην τοῦ Κικέρωνος; Πόσοι οἱ Φενελόνες καὶ Ρακίνοι οἱ ὁρθῶς κρίνοντες περὶ τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν ποιητῶν; οὐχ ὁ μὲν Βολταίρος ἐκαυχᾶτο ὅτι ἐν τῷ Οιδίποδι αὐτοῦ ὑπερῃκόντισε τὸν Οιδίποδα τοῦ Σοφοκλέους, ὁ δὲ La Harpe τὸν Φιλοκλήτην; οὐ μὲχρι χθὲς καὶ πρῶτον ὁ πατὴρ τῆς ἑλληνικῆς τραγωδίας ἀπεδικυβαλίζετο ὡς βάρβαρος;

δ') Οὐδὲ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία βέλτιον εἶχεν, ἐν μοῖρᾳ καρὸς τιθεμένη· διότι οὐδαμῶς ἐλαμβάνετο ὑπ' ὅψει ἡ ἐναρμόνιος ἀγωγὴ καὶ ἀνάπτυξις τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων, οὐδ' οἱ σοφοὶ λόγοι τοῦ Πλάτωνος εἶχον κύρος· «πρὸς γὰρ ὑγιείας

καὶ νόσους ἀρετὰς τε καὶ κακίας οὐδεμία ξυμμετρία καὶ ἀμετρία μείζον ἢ ψυχῆς αὐτῆς πρὸς σῶμα αὐτό· ὧν οὐδὲν σκοποῦμεν οὐδ' ἐννοοῦμεν, ὅτι ψυχὴν ἰσχυράν καὶ πάντα μεγάλῃν ἀσθενέστερον καὶ ἐλασσὸν εἶδος (σῶμα) ὅταν ὀχρῇ, καὶ ὅταν αὐτὴν τούναντίον ξυμπαγῇ τούτῳ, οὐ καλὸν ὅλον τὸ ζῶον, ἀξύμμετρον γὰρ ταῖς μεγίσταις ξυμμετρίαις· τὸ δὲ ἐναντίως ἔχον πάντων θεαμάτων τῷ δυναμένῳ καθορᾶν κάλλιστον καὶ ἐρασιμώτατον. . . . Μία δὲ σωτηρία πρὸς ἁμῶν, μήτε τὴν ψυχὴν ἄνευ σώματος κινεῖν, μήτε σῶμα ἄνευ ψυχῆς, ἵνα ἀμυνομένῳ γίγνησθον ἰσορρόπων. Τὸν δὲ μαθηματικὸν ἢ τινα ἄλλον σφόδρα μελέτην διανοίᾳ κατεργαζόμενον καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀποδοτέον κίνησιν, γυμναστικῇ προσομιλοῦντα, τότε αὐτὸ σῶμα ἐπιμελῶς πλάττοντα τὰς τῆς ψυχῆς ἀνταποδοτέον κινήσεις, μουσικῇ καὶ πάσῃ φιλοσοφίᾳ προσοχρῶμενον, εἰ μέλλει δικαίως τις ἄμα μὲν καλός, ἄμα δὲ ἀγαθὸς ὁρθῶς κεκλήσεσθαι».

Ἀπὸ τίνων χρόνων ἤρξαντο οἱ νεώτεροι σκέπτεσθαι περὶ τῆς ἐναρμονίου διαπλάσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς; Ὁ δὲ Πλάτων οὐ μόνον ἐγίνωσκε τὰ ἀπὸ τινων ἐτῶν ἐν ταῖς ἱατρικαῖς Ἑταιρίαις καὶ Ἀκαδημαῖαις καταγελλόμενα ὑπὸ τῶν ἱατρῶν νευρικὰ νοσήματα, ἀπερὶ οἱ ὑπέρμετροι διανοητικοὶ μόχθοι ἐπάγουσιν, ἀλλὰ καὶ διέσκεπτε τοὺς συγχρόνους αὐτῷ ἱατρούς, ὅτι τὴν ἀληθῆ τούτων αἰτίαν ἀγνοοῦντες ἄλλας ἀνεζήτουν. «Ὅταν ψυχὴ κρείττων οὖσα σώματος περιθύμως ἰσχυρῇ, διασειούσα πᾶν αὐτὸ ἐνδοθεν νόσων ἐμπιπλῇ, καὶ ὅταν εἰς τινὰς μαθήσεις καὶ ζητήσεις συντόνωσ ἢ, κατατίκει, διδαχὰς τ' αὐτὴ καὶ μάχας ἐν λόγοις ποιουμένη δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ δι' ἐρίδων καὶ φιλονεικίας γιγνόμενων διάπυρον αὐτὸ ποιοῦσα λυεῖ καὶ ρεύματα ἐπάγουσα τῶν λεγομένων ἱατρῶν ἀπαντῶσα τοὺς πλείστους, τάναντία αἰτιάσθαι ποιεῖ».

ε') Ὁ Ἑλληνισμὸς καθόλου εἰπεῖν παρεγνωρίσθη οὐδὲ δεόντως ἐξετιμήθη, διότι πᾶν ὀλίγον εἰς τὸ βάθος αὐτοῦ εἰσέδυσαν, περιθύμως προσομιλῶσαντες τῷ ἀληθεῖ, τῷ γνησίῳ, τῷ ἀμιγῇ καὶ ἀγνῷ ἑλληνικῷ πνεύματι καὶ ἐμφεροθθέντες αὐτοῦ, οἱ δὲ πλείστοι ταῖς λατινικαῖς θύοντες προελήψαντο καὶ ὑπ' αὐτῶν παρασυρόμενοι, ἐχλεύασαν καὶ ἐμυκτήρισαν τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ὡς σοφιστικόν, διαστρέφον τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, στενόν, οὐδ' ὡς τὸ ῥωμαϊκόν, κα-

δάσκηται ὡς ζῶσα γλώσσα καὶ οὐχ ὡς νεκρά, καθάπερ ἡ λατινική, διότι ἐκείνη λαλεῖται ὑπὸ ὁλοκλήρου λαοῦ.

Λυπηρὸν ὅμως ὅτι καὶ Ἕλληνας ἀπὸ ἑδρας ξένης ἀνωτέρας σχολῆς διδάσκων, γράψας πρὸ τινων ἐτῶν ἐν τῇ ἐν Παρισίοις *Revue Critique* περὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Engel, οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς τοῦ Ἑράδμου προφορᾶς ἐτάχθη, ἀλλὰ καὶ τὴν προφορὰν ἡμῶν, τὴν προφορὰν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, τὴν ἰδίαν αὐτοῦ προφορὰν, οὐχ ὡς τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ ὡς ῥητὴν ἀπεκάλεσεν. ὥστε καὶ πολλοὶ τῶν ξένων γράφοντες ἀποκαλοῦσιν αὐτὴν, ἐν ᾧ οὐδένα λανθάνει ὅτι οὐ μόνον ὁ Reuchlin οὐδεμίαν ἐπένοησε προφορὰν, ἀλλ' εἰσήγαγεν αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τοῦ διαλόγου *de Recta Graeci-Latini sermonis pronuntiatione* κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐδίδασκε προφορὰν.

Ἡ ἐπιστολή, ἣτις δημοσιεύεται ἐνταῦθα, ἐστὶν ἡ δευτέρα ἐκ τῶν πέντε περὶ ὧν ἐποιήσαμεθα λόγον ἐν τῇ ἐν τῷ

«Νεολόγῳ» τῆς 10 μαρτίου 1890 δημοσιευθέντι ἡμετέρῳ καταλόγῳ τῶν ἔργων τοῦ αἰδίου ἀνδρὸς καὶ ἀξ. ἔγραψε τῷ μαρκησίῳ de Queux de Saint-Hilaire. Ἡ πρώτη, ἣν στερούμεθα, ἦν ἀπλῶς ἀγγελτήριοις τῆς παραλαβῆς τῆς ἐπιστολῆς τοῦ αἰδίου ἑλληνιστοῦ, ἀγγέλλουσα ἅμα αὐτῷ τὴν ἐν βραχεὶ χρόνῳ ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτοῦ. Ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς ἐπιστολῇ ἰδίᾳ ὁ λόγος περὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, μετὰ δυνάμεως ἀποδεικνυμένης, φανεροῦνται δὲ ἐν αὐτῇ οἱ λόγοι, οἵτινες ἐπεισαν τὴν Σερβίαν, ἣτις μάλιστα ἐν ταῖς βαλκανικαῖς χώραις ἐν αἷς ἡ ἑλληνικὴ λαλεῖται ὡσαύτως γλώσσα καταλέγεται, νὰ εἰσαγάγῃ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν εἰς τὰ ἐαυτῆς γυμνάσια, εἰσηγμένης οὗσης αὐτῆς εἰς τὰ πανεπιστήμια, τὰς ἀνωτέρας σχολὰς τὰ γυμνάσια καὶ τὰ Λύκεια τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς.

Ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη, καὶ ἀντιγραφεῖσα καὶ ὑπογραφεῖσα ἀπεστάλη τῷ μαρκησίῳ, κατὰ φεβρουάριον τοῦ 1887.

ΟΔ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ.

θολικὸν καὶ ἀνθρώπινον. Καὶ νῦν οὐκ ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη αὕτη; Τί ἔλεγε πέρυσιν ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῶν Δύο Κόσμων» ὁ ἐμβριθέστατος κριτικὸς, ὁ Brunetiere; Ἀπαντῶν πρὸς τὸν Fray ἑξαίροντα τὰ ἐλληνικὰ γράμματα, ἀνακηρύσσει μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου ὅτι ἡ λατινικὴ γλῶσσα καὶ τὰ ῥωμαϊκὰ γράμματα πολλῶ τῶν ἐλληνικῶν ὑπέρτερα εἰσιν. Ἀντιγράφω ἐνταῦθα τὴν μετάφρασιν, γενομένην ὑπ' ἐμοῦ καὶ δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ «Κωνσταντινουπόλει», ἥς τὸ ψῆλλον πέμπω ὑμῖν, διότι οὐκ ἔχω πρόχειρον τὸ γαλλικὸν κείμενον. «ἡ ἱστορία καὶ αἱ χορηγηθεῖσαι ὑπηρεσίαι ἀναγκάσουσιν ἡμᾶς ἀνομολογήσαι αὐτοῖς μίαν ἀρετὴν, ἥτις αὐτοῖς μόνοις ὑπάρχει, μάτην δὲ ζητήσῃ τις αὐτὴν καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἑλλήσιν. Τοῦτό ἐστιν, ἐν παρόδῳ εἰρηθῶ, τὸ ἀπόκρυφον, δι' ὃ οἱ παιδαγωγοὶ ἔξοχον ἀπονέμουσιν ὑπεροχὴν τοῖς Λατίνοις, προτιμῶντες αὐτοὺς τῶν Ἑλλήνων. Ὅπως μάθῃ τις τὴν ἐλληνικὴν τοσοῦτον καλῶς ὅσον τὴν λατινικὴν, ἢ καὶ κάλλιον, ἴσως ἀρκεῖ τὸ ἡμῖς τοῦ καταναλισκομένου εἰς τὴν γνῶσιν τῆς λατινικῆς, διότι μᾶλλον ἐστὶν ὁμοιόμορφος, ὥς ᾔσιν Ἑρρίκος ὁ Στέφανος, τῇ γαλλικῇ γλῶσσῃ. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, καὶ οὐτὴ ἡ γενικὴ ὀφέλεια ἔσται βεβαία, οὔτε ἡ πρακτικὴ ὀφέλεια τοσοῦτον πραγματικὴ. Τίς εἶπε περὶ Ἑλλήνων, πάνυ δικαίως, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ μόνον τὸν Ἑλληνα καὶ τὸν βάρβαρον; Τοῦ μῦθου δὲ εἰπεῖν, ὅτι οἱ Ἑλλήνες ἐν ταῖς μικραῖς αὐτῶν καὶ περιφράκτοις πόλεσι διατρίβοντες καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλώμενοι τίς τοῦ ἄλλου ὑπερτερῶν, ταχέως ἐν τῇ γλῶσσῃ αὐτῶν ἐγένοντο ἐπιδέξιοι (virtuoses), οὐ βούλομαι εἰπεῖν δοῦναι».

Τὸ δόγμα: Sans Latin point d'enseignement secondaire ἰσχύει μάλιστα παρὰ Γερμανοῖς· διότι ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἡ λατινικὴ γλῶσσα ὑπῆρξεν ἡ κρητὶς τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ὥς ἄλλα τε μαρτυροῦσι καὶ ἡ νεωστὶ (1881) δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ Ἑγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ K. Schmidt (Encyklopädie des gesammten erziehungs- und unterrichtswesens) ἐκτενεσάτη πραγματεία (Lateinischer Unterricht σ. 204—405· Geschichte des Lateinischen Unterrichts σ. 204—278· 11 Methodik des Lateinischen Unterrichts 278—405) τοῦ Fr. A. Eckstein, γυμνασιάρχου τῆς Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ ἐν Λειψία καὶ καθηγυτοῦ τοῦ Πανεπιστημίου ἐν τῇ αὐτῇ πόλει. Ὁ διδάσκαλος οὗτος παιδαγωγὸς συνίστην οὐ μόνον τὴν ἀνάγνωσιν ἐν τοῖς Γυμνασίοις τῶν Λατίνων συγγραφέων καὶ τὴν γραπτὴν ἀσκασιν ἐν τῇ Λατινικῇ γλῶσσῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν ὁμιλίαν. «wenn auf dem Gymnasium ordentlich Latein gelernt werden soll, so muss nicht bloss gelesen und geschrieben, sondern auch gesprochen werden».

Τί δέ, ἡ συμβουλὴ αὕτη διδεται καὶ περὶ τῆς ἐλληνικῆς; Ἀπὸ τῶν μέσων τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἡ μελέτη τῆς ἐλληνικῆς τέχνης καὶ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, προσερχόντων τῶν Winckelmann καὶ Lessing, ἐγένετο ἐμβριθεστέρᾳ· ἐμβριθεστᾶτη δὲ ἀπὸ τοῦ 1790—1810 ἐν Jena-Weimar, ἐνθα ἡ ἔδρα, ὁ ναὸς τῆς ἐλληνικῆς λατρείας, ὅτε τὰ κράτιστα καὶ τελειότατα ἀριστουργήματα τῶν γερμανικῶν γραμμάτων εἶδον τὸ φῶς· διὸ ὁ S. Schmidt ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γερμανικῆς γραμματολογίας τὴν ἐ-

ποχὴν ταύτην καλεῖ ἀναβίωσιν τοῦ ἐλληνισμοῦ (wiederlebung des Hellenischen), ὁ Wieland, Herder, Goethe, Schiller, W. von Humboldt, Fr. Wolf, καὶ ἡ λοιπὴ χορεία τῆς Ἰένης-Baiμάρης ἐν τῇ μελέτῃ τῶν Ἑλλήνων ἐπεζητήσαν τὸ καθαρὸν, τὸ γνήσιον ἀνθρώπινον· διότι ἐν τοῖς Ἑλλήσιν ἡ ἰδέα τοῦ ἀνθρώπου σὰρξ ἐγένετο: in den Griechen ist die idee des Menschen fleisch geworden, ὅπερ ὁ Brunetiere ἀρνεῖται. Ὁ δὲ Ἑρδερὸς λέγει: «οἱ Ἑλλήνες, οἱ ἀγαπῆτοι τῆς Ἀθηνᾶς, μετὰ τοσαύτης εὐδοκιμῆσεως ἐν τε τῇ τέχνῃ καὶ ταῖς καλαῖς ἐπιστήμαις εἰργάσαντο ὥστε τὸ ἰδανικὸν τῶν ἔργων αὐτῶν καὶ ἡ καλὴ φύσις ἐν ἀποτελοῦσι πρότυπον. Ὡς ὁ Θουκυδίδης λέγει περὶ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ὅτι ἐγένετο μουσεῖον καὶ πρυτανεῖον τῆς Ἑλλάδος, οὕτω καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐγένετο ὁ ναὸς καὶ τὸ τέμενος τῆς καλῆς φύσεως. . . Ἐκ τῶν ἔργων τῶν Ἑλλήνων λαλεῖ τὸ δαιμόνιον τῆς ἀνθρωπότητος καθαρῶς καὶ καταληπτῶς ἡμῖν (aus den werken der Griechen spricht der Damon der Menschheit rein und verständlich zu uns). Οἱ Ἑλλήνες δύνανται ἀνοῖξαι ἡμῖν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς κατανόησιν τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς ἰδέας τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ Παλλὰς ἀφείλεν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Διομήδους τὴν ἀχλὺν ὅπως τὸν θεὸν διακρίνῃ ἀπὸ τοῦ θνητοῦ. Τὴν εὐεργεσίαν ταύτην παρέχει ἡμῖν ἡ μελέτη τῆς ἐλληνικῆς τέχνης· διότι τὰ ἀγάλματα αὐτῆς θεώμενοι πληροῦμεν τὴν ἡμετέραν ψυχὴν τῷ ἰδανικῷ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ αὐτὰ ὑπὸ ποικιλώτατα σχήματα καὶ ἐν ἀγνωστάτῃ τύπῳ ἐκφράζουσι. Τὸν δὲ τρυφερόν τοῦτον βλαστὸν τῆς ἀνθρωπότητος ὀφείλομεν μὴ μόνον διὰ τῆς μαθήσεως καλλιεργεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς ἡμετέρας νεότητος ἐμφυτεῖν· οὐ θέλομεν τῆς ἐλληνικῆς τέχνης γενέσθαι κάτοχοι, ἀλλὰ ταύτην γενέσθαι κάτοχον ἡμῶν». Ὁ δὲ Οὐμβόλδος μετὰ προθύμου ζήλου ἐμελέτησε τὸ ἀνθρώπινον ἐν τῷ ἐλληνισμῷ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος διωργάνωσε τὴν μέσιν καὶ ἀνωτέραν ἐκπαιδεύσιν ἐν Πρωσσίᾳ, ἐπιτρέψατέ μοι μικρὸν τὴν ἐνδιατρίψαι.

Ὁ Wilhelm von Humboldt μᾶλλον ἢ ὁ Goethe, καὶ τοι καὶ τοῦτο ἡ ὑπερμέτρως πλουσία φύσις ἀγαθῆς μερίδος τοῦ θεοῦ μετέχευε, δύναται κληθῆναι ἐλληνικὸν πνεῦμα, ὥς ᾔσιν ὁ Paulsen. Εὐμοιρῶν εὐτυχοῦς φύσεως εἶχεν ὅ,τι ἡ ἐλληνικὴ ἠθικὴ διαγράφει ὡς τὴν πλήρη διάπλασιν τοῦ χαρακτῆρος, ἥτοι ψυχὴν θεωρητικὴν καὶ ἀνεκδῆ, ἥς τὴν ἡγεμον φαιδρότητα οὐδὲν πάθος ἐτάρασεν. Ἐκ λεπτοφυσοῦς εὐαισθησίας ῥέπων πρὸς τὰς αἰσθητικὰς καὶ διανοητικὰς ἀπολαύσεις ἔζη μετὰ πάσης καρτερίας καὶ θάρρους, ὡς Ἑλλήν, ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ. Τὸν βίον αὐτοῦ κανονίσας συνῶδᾳ τῇ ἐσωτερικῇ αὐτοῦ κλίσει, ἐν πλήρει ἀνεξαρτησίᾳ διήγεν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ, ἐλευθερὸς ὑπηρετίας, οὐ δοῦλος τοῦ ὑπουργήματος. Ἡ ἱστορία τῆς παιδείας αὐτοῦ διδακτικωτάτη ἐστίν. Ἐκπαιδευθεὶς ὑπὸ Κάμπη ἀπᾶλθεν εἰς Γοττίγγην, ἐνθα τὰς πολιτικὰς ἐδιδάχθη ἐπιστήμας, ἀκροώμενος καὶ τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων τοῦ Εὐνίου, οὐ ἐγένετο οἰκεῖος καὶ φίλος· μετὰ δὲ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν πανεπιστημιακῶν αὐτοῦ σπουδῶν, οὐκ ἠθέλησεν, ὥς ἔπραττον οἱ ἐξ εὐγενῶν οἰκῶν καταγόμενοι, περιοδεῦσαι καὶ πολλῶν ἰδεῖν

ἄστυα καὶ νόον γινώσκειν, ὕστερον δὲ εἰς τὸ στρατιωτικὸν ἢ πολιτικὸν ἐπιδοθῆναι στάδιον, ἀλλ' ἀπεσύρθη κατ' οὐκον, ὅπως δέκα ἔτη περὶ τὸν ἐλληνισμὸν ἀσχοληθῇ, μελετῶν τὸν πνευματικὸν κόσμον τούτου ἀντὶ τοῦ ἐπισκέψασθαι τοὺς Παρισίους καὶ τὸ Λονδῖνον. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἦν ἡ σύντροφος αὐτοῦ.

Τίς ἦν ὁ σκοπὸς τῶν μελετῶν αὐτοῦ δηλοῖ ἐν τινὶ ἐπιστολῇ τῆς 1 Δεκεμβρίου 1792 πρὸς τὸν διάσημον φιλόλογον Οὐόλφιον, καὶ ἐν τινὶ ὑπομνήματι, *Skizze über die Griechen*, πρὸς αὐτὸν ὡσαύτως πεμφθέντι, οὗ μέρους διετίθησεν οὗτος ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ, *Darstellung der Alterthumswissenschaft*. « Ἡ γνώσις τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ὅ,τι ζητῶ, λέγει ὁ Οὐμβόλδος. Ἐλπίζω ὅτι μελετῶν τοὺς Ἕλληνας ἐπιτεύξομαι τούτου· διότι ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἐστὶν ἡ οἰονεὶ πρωτότυπος ἐκφράσις τῆς ἰδέας τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπιτρέψατέ μοι ἵνα χαρακτηριστικῶν τινῶν σημείων θίξω, καθ' ἃ οἱ Ἕλληνες τῶν ἄλλων λαῶν ὑπερέχουσι καὶ ποιοῦσιν ἵνα ἡ γνώσις τοῦ ἐλληνικοῦ θεωρητῇ ὁ κάλλιστος σκοπὸς τῶν ἡμετέρων μελετῶν· πρῶτον ἐπιθυμῶ καταλέξαι τὸν πλοῦτον τῶν ἀπειρεσίων τύπων, ὅτι ἐν πάσῃ τῇ πνευματικῇ αὐτῶν καλλιέργειᾳ ἐμφαίνεται· σὺν αὐτῷ δὲ τοιαύτη ἐξεργασία τοῦ χαρακτηρισμοῦ συνδέεται, ὥστε οὗτος, ἐν παντὶ καιρῷ τοῦ ἀνθρώπου, δύναται εἶναι καὶ ὀφείλει εἶναι τοιοῦτος, ἀπληθαγμένος τῶν μερικότητων καὶ τῶν εἰς μεταβολὰς ὑποκειμένων ὁρέσεων· ὁ ἀνθρώπος, ὁ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἐκτιθέμενος, ἐξ ἀγνῶν ἅμα τε καὶ ἀπλῶν καὶ μεγάλων, καί, ὑπὸ πολλὰς ἐπὶ ὥσεις, καλῶν χαρακτηριστικῶν ἀπαρτίζεται. Ὑπερβαλλόντως δὲ ὑγιεινὴ καὶ σωτηρία ἐστὶν ἡ μελέτη τοῦ χαρακτῆρος, οἷος ὁ ἐλληνικός, ἐν τοιοῦτοις καιροῖς, καθ' οὓς, ἀπειρῶν ἔνεκα περιστάσεων, ἡ προσοχὴ πολλῷ μᾶλλον στρέφεται πρὸς τὰ πράγματα ἢ πρὸς τὸν ἀνθρώπον, πρὸς τὰ πλήθη ἢ πρὸς ἕνα ἕκαστον, πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ τὰς ὀφελείας ἢ πρὸς τὸν ἑσῶ καὶ τὰς ἀπολαύσεις αὐτοῦ, ἡ δὲ ὑψηλὴ καὶ ποιικίλη πνευματικὴ καλλιέργεια λίαν ἀπεμακρύνθη τῆς ἀρχαίας ἀπλότητος ».

Ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ τῆς 1 Δεκεμβρίου 1792 τὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἑλλήνων οὕτως χαρακτηρίζει· « οὐδεὶς ἄλλος λαὸς τοσαύτην συνενεὶ ἀπλότητα μετὰ τοσαύτης πνευματικῆς καλλιέργειας. Ἀξίον δὲ μεγάλου θαυμασμοῦ ἐστὶν ἡ γενικὴ εἰς σύμπαν τὸ ἔθνος ἐξάπλωσις τῆς φιλοκαλίας· οὐδὲν δὲ ἄλλο δύναται τοῖς ἡμετέροις πλείονα ῥοπήν ἔχειν ἢ ἡ ἀντίληψις τοῦ χαρακτῆρος τούτου, οὐδὲ ἄλλο εἶδος παιδεύσεως μᾶλλον ἐστὶν ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον ἢ τοῦτο, πάσης μὲν τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπτόμενον, παρέχον δ' αὐτῷ τὴν ἀληθεῖ καλλοσύνην καὶ τὴν ἀληθεῖ εὐγένειαν ».

Κατὰ τὸν Οὐμβόλδον οὐδὲν ἄλλο ἔχει μείζονα δύναμιν, ὅπως ἕκαστος γνῶ ἑαυτὸν καὶ μορφώσῃ ἑαυτὸν, ἢ ἡ τελεία γνώσις τοῦ ἐλληνισμοῦ· « ἡ δὲ ἔφεσις πρὸς τοιαύτην γνώσιν ἀρμόζει, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, παντὶ ἀνθρώπῳ, τῷ πρακτικῷ, τῷ θεωρητικῷ, τῷ ἱστορικῷ, τῷ φιλοσόφῳ, τῷ τεχνίτῃ, καὶ αὐτῷ τῷ ἀπλῶς ἀπολαυστικῷ ».

Τοιοῦτος ἦν ὁ Οὐμβόλδος, ὁ νέος Ἕλληνας, ὁ κατὰ πάντα αὐτοῦ τὸν βίον πιστὸς λάτρις τοῦ ἐλληνισμοῦ, ὁ ἐκ τῶν ἱεροφάντων τοῦ ἐλληνικοῦ ναοῦ, οὗ ἔδρα

ἡ Ἴενα-Βεῖμαρ, καὶ ἐξ οὗ προήχθησαν εἰς φῶς τὰ τελειότατα ἀριστουργήματα τῆς γερμανικῆς γραμματείας· (ἴδε Fr. Paulsen, *Geschichte der Gelehrten Unterrichts*).

Ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ τούτου ναοῦ ἡ λατρεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Γερμανίαν, καὶ πολλοὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐπλήρωσαν ἐξάλλου ἐνθουσιασμοῦ· οἷον ὁ Fr. Ast, διορισθεὶς καθηγητὴς ἐν τῷ Βαυαρικῷ πανεπιστημίῳ Landshut λέγει ἐν τῷ εἰσηγηρίῳ αὐτοῦ λόγῳ (1805) περὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἐλληνισμοῦ, ὅτι « πρῶτον ἐστὶν ἅμα καὶ ὁ φυσικὸς νόμος τῆς ἀνθρωπίνης μορφώσεως »· ὁ δὲ Fr. Creuzer ἐν τοῖς ἐγκαινίοις (1807) τοῦ φιλολογικοῦ ἡμερομηνίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Heidelberg ἀποφαίνεται, ὅτι « ποιικίλως καὶ σαφῶς εἰσὶν ἐκπεφρασμέναι ἐν τῷ ἐλληνισμῷ αἰδέαι τοῦ αἰωνίου ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ »· ὁ δὲ Fr. Jacobs ἐν τινὶ λόγῳ περὶ παιδείας τῶν Ἑλλήνων (*Erriehceng der Hellenen tur Sittshkert* 1808) ἐξαίρει ὡς ἴδιον αὐτῶν προτέρημα ὅτι οὐκ ἴσαν δοῦλοι τῶν ἐπιγείων, ἀλλ' εἰς ὑψηλότερα ἀπέβλεπον, εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀπόλαυσιν τῆς τέχνης, τῆς ἐπιστήμης, τῆς φιλοσοφίας· ὁ δὲ Franz Passow, ὃς τῇ μετετῇ τοῦ Γαίθου προσεκλήθη τῷ 1807 εἰς Βεῖμαρ καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν, εἶχεν ὑποκάρδιον πόθον τὴν ἀνάρρωσιν τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ διὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ· *dise wiederherstellung müsse durch das medium des Griechischen geschehen*, προὔτιμα τὴν Ἑλληνικὴν, διότι ἡ Λατινικὴ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ σκιά αὐτῆς, καὶ ἐφόρῳι ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν ξένων γλωσσῶν ὀφείλει ἀρχεσθαι ἀπὸ τῆς ἐλληνικῆς, ἀπὸ τῆς Ὀδυσσεΐας μάλιστα, ὡς ἠθελε καὶ ὁ φιλόσοφος Herbart.

Τῷ 1812 ὁ Οὐμβόλδος ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν τῆς Πρωσίας ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως καὶ μετὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ Οὐόλφιου συνεργασάμενος παρεσκεύασε τὸν διοργανισμὸν τῶν Γυμνασίων, ὃς οὐ μικρὸν συνεβάλετο εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγὴν τῆς τε ἄλλης γυμνασιακῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἃν λιπαρώτερον ἐκαλλιερگوῦντο, ἢ δὲ ὑπεροχὴ αὐτῶν οὐ παρεγνωρίζετο· ὁ E. Porro, μαθητὴς τοῦ Γοδ. Ἐρμάννου, διευθυντὴς δὲ τοῦ Γυμνασίου τῆς ἐν Πρωσίᾳ Φραγκφούρτης (1817—1865), οὐ μόνον ἔγραψε καὶ ἐλάλει τὴν Λατινικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐλευθέρως, ἠρμύνευε δὲ καὶ ἑλληνιστὶ τοὺς Ἑλλήνας συγγραφεῖς, καὶ ἴσκει τοὺς μαθητὰς ἀρκούντως εἰς τὸν Ἕλληνα λόγον, ὡς ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τινὶ δοκιμῇ, ὃ συνέταξεν ἑλληνιστὶ ὀλίγῳ πρὸ τῆς ἀποφοντίσεως αὐτοῦ ὁ μαθητὴς E. H. Schultze· ὁ λόγος περὶ ἀρχαίων Γερμανῶν· « . . . αὐτόχθονας γὰρ ἡμᾶς ἔξεστι καλεῖν, εἰ καὶ μὴ ἐκ τοῦ αἰε χρόνου γεγενήμεθα ἐν τῇ νῦν πατρίδι τῇ ἡμετέρᾳ καὶ εἰ καὶ πάσαι ποτὲ μετῴκησαν οἱ ἡμέτεροι πατέρες ἐξ ἀλλοτρίων χωρῶν εἰς τὴν Γερμανίαν ». Καὶ ὁ Franz Spitzer, διευθυντὴς τοῦ Γυμνασίου Βιττεμβέργης ἴσκει τοὺς μαθητὰς εἰς τὸν Ἕλληνα λόγον, τὸν τε πεζὸν καὶ τὸν ἑμμετρον, ὡς δείκνυσσι ποίημά τι ἐκτενὲς τοῦ περιφήμου Ritschl, ὃπερ συνέταξε τῷ 1824, τὸ δέκατον ὄγδοον ἄγων ἔτος, ἐδημοσιεύθη δὲ ἐν τοῖς μικροῖς αὐτοῦ συγγράμμασιν.

Ἐν δὲ τῷ Φρειδεरिकῷ Γυμνασίῳ τῆς Καϊνιόδεργης

ὁ διευθυντής F. A. Gottholds ἴδιον μέλημα καὶ κύριον σκοπὸν τοῦ Γυμνασίου ἐποίησατο τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, διδάσκων Ὅμηρον τε καὶ Σοφοκλέα καὶ Εὐριπίδην, καὶ Λουκιανὸν καὶ Δημοσθένην, καὶ μάλιστα τὸν Πλάτωνα, πολλοὺς διολύτους αὐτοῦ καὶ πᾶσαν τὴν Πολιτείαν· οἱ δὲ ὑποβαλλόμενοι εἰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις μετέφραζον γερμανιστὶ γραπτῶς χωρικόν τι ἄσμα τοῦ Σοφοκλέους ἢ Εὐριπίδου εἰς ἐλευθέρους στίχους καὶ ἡρμηνεύον τὸ κείμενον λατινιστὶ μετρικῶς, γλωσσικῶς καὶ πραγματικῶς· ἀλλὰ τινες καὶ ἑλληνιστὶ σύνεγραφον τὸ ὑπόμνημα, ὡς καὶ ἄλλους ἰδίᾳ παρασκευαζομένους λόγους.

Τίς ἄλλη εὐκαιρία ἦν εὐνοϊκωτέρα ταύτης, ὅπως ἡ χρῆσις τῆς ἑλληνικῆς ἐν τε τῇ συγγραφῇ καὶ ἐν τῇ ὁμιλίᾳ στερεωθῇ καὶ μείζονα λάβῃ ἔκτασιν· Διὰ τὴν λοιπὴν περιωρίσθη ἐν πάνυ ὀλίγοις Γυμνασίοις, καὶ ἐν τούτοις πρὸς καιρὸν· διὰ τί τοσοῦτος ζήλος καὶ τοσοῦτος ἐνθουσιασμός μάτην ἄνευ ἀποτελεσμάτων καταναλώθησαν· διότι ἔλειπεν ὁ πρακτικὸς σκοπός, ἡ πρακτικὴ χρῆσις τῆς γλώσσας. Ἡ ἑλληνικὴ ἐθεωρεῖτο νεκρὰ καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων, οἵτινες διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐγίνοντο ἐγκρατεῖς αὐτῆς, ὥστε γράφειν καὶ λαλεῖν αὐτήν. Ἐλογίζοντο δὲ αὐτὴν νεκράν, διότι οὐ προῦφερον αὐτὴν κατὰ τὴν ἐθνικὴν προφοράν, ἥς ἄνευ οὐδέποτε ἡ ἑλληνικὴ γενήσεται διαρκῶς καὶ καρποφόρως ζῶσα γλῶσσα, λαλουμένη διήλυν ὅτι καὶ γραφομένη ὑπὸ τῶν ἑλληνιστῶν, ὡς λαλεῖται καὶ γράφεται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἐθνικὴ προφορὰ ἐστὶ τὸ θαυματουργὸν μέσον δι' οὗ ἀπὸ νεκρᾶς ἡ ἑλληνικὴ γενήσεται αὖθις ἐν τῇ στόματι τῶν ἑλληνιστῶν ζῶσα γλῶσσα πρὸς ἐκπλήξιν καὶ χαρὰν αὐτῶν.

Τούτου ἕνεκα τὸν λόγον ὑπὲρ τοῦ δέον ἐμύκναι, ὅπως ὑποδείξω τὸ μὲν τὴν αἰτίαν δι' ἣν τοσοῦτοι ἀγῶνες ἑλληνιστῶν ἐν Γερμανίᾳ οὐ κατέβαλον βαθείας ρίζας, τὸ δὲ τὸ σωτήριον μέσον δι' οὗ ἐστὶ δυνατόν τὴν ἑλληνικὴν ἀπὸ νεκρᾶς καταστῆσαι ζῶσαν διαρκῶς καὶ καρποφόρως.

Ὁμολογητέον ὅτι καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνδότησεως ἐκατονταετηρίδος τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἡξιώθη ἀκριβῶς ἐρμηνεύων τῆς τε φύσεως καὶ τῶν καλλωνῶν αὐτοῦ, ὡς μαρτυροῦσιν ἄλλα τε καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Villemaire, Patin, Saint — Marc Girardin, Egger, Beulé, καὶ τῶν ἐπιζώντων Renan, J. Girard, A. Croiset καὶ λοιπῶν· ὁ δὲ μακαρίτης Beulé, ὡς ἐν Γερμανίᾳ ὁ Pasow, μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου ὑπεστήριξεν, ὅτι διὰ τὰ πολλὰ τῆς ἑλληνικῆς πλεονεκτήματα συμφέρει τῇ ἐκπαιδεύσει τῶν νέων ἵνα αὐτὴ προηγῇ τῆς Λατινικῆς καὶ κατέχη τὴν πρώτην τάξιν. Ὁ Beulé ἐπερόθειεν ὅτι ἂν οἱ Ἑλλήνες συγγραφεῖς καὶ ἐν Γαλλίᾳ, ὡς ἐν Γερμανίᾳ τῷ 1790 — 1810, μελετηθῶσι μετὰ ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἀδιδτάκτως γενήσεται ὅ,τι ἐν Γερμανίᾳ, ἀναλαμβάνουσι νέοι μεγαλοφύεις ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι, ἐκφράζοντες ὅ,τι ἐν τῷ ἀνθρώπινῳ πνεύματι ἀγνόν ἐστὶ, μέγα ὑψηλὸν καὶ αἰώνιον. Καὶ νεώστὶ δὲ ὁ κ. Charles Bigot ἐξαίρων ἐν τῷ πλείστου λόγου ἀξίῳ αὐτοῦ συγγράματι (Questions d'Enseignement secondaire) τὰς ἀρετὰς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ τῆς γραμματικῆς αὐτῆς (de sa Littérature),

ἐκφράζει τὴν εὐχὴν, ἵνα ἡ Ἑλληνικὴ καταλάβῃ τὴν πρώτην τάξιν, καὶ ἐν τοῖς Λυκείοις διδάσκονται πρὸ τῆς Λατινικῆς καὶ καθόλου εἰπεῖν, διδάσκονται ὑπὲρ πάντων ἄλλων. Mon voeu serait que les rôles fussent renversés dans l'enseignement classique nouveau. De moment que l'on étudie l'antiquité, pour en recueillir un certain nombre d'idées générales et morales, pour recevoir d'elle une culture Littéraire plus délicate, c'est à la Grèce qu'appartient le premier rang; c'est avec sa langue qu'il faut familiariser la jeunesse; ce sont ses livres qu'il faut maître entre ses mains. Après avoir appris la langue Grecque et l'avoir apprise de bonne heure et réellement, on apprendra le Latin pour ainsi dire en se jouant. Ἐπειδὴ δὲ ἡκαινοτομία αὕτη ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν κλασικῶν γλωσσῶν εἰς πολλὰς προσκόπτει δυσχερείας, ὁ κ. Bigot προτείνει ἵνα ἐν τῷ ἐλάχιστον Λυκείῳ τῶν Παρισίων ἡ προτίμησις τῇ ἑλληνικῇ δοθῇ. Ἀλλ' ἡ μεταβολὴ αὕτη, ἂν μὴ συμπαρομαρτήσῃ καὶ ἡ ἐθνικὴ προφορὰ, ἀτελὴς ἐσται καὶ ἄνευ πολλῶν ἀποτελεσμάτων. Διὸ μεταφράσας τὸ μέρος τοῦτο τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Bigot καὶ δημοσιεύσας αὐτὸ ἐν τῷ πεμπομένῳ ἡμῶν φύλλῳ τῆς «Κωνσταντινουπόλεως», νύχθηται ἵνα ἡ μεταβολὴ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν κλασικῶν γλωσσῶν μὴ μόνον εἰς τὴν τάξιν ἐπέλθῃ προτασσομένης τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν προφοράν, ἀντὶ τῆς ἐρασμικῆς εἰσαγομένης τῆς ἐθνικῆς· ἂν δέποτε γένηται τοῦτο, οὐκ ἐστὶ χαλεπὸν προῖδειν καὶ προφητεῦσαι, ὅτι ἔσετ' ἡμαρ, καθ' ὃ ἐκ τῆς βαθείας μελέτης τῶν ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἐκ τῆς πρακτικῆς χρήσεως τῆς γλώσσας αὐτῶν προσελύσεται εἰς φῶς καὶ ἐν Γαλλίᾳ, ὡς ἐν Γερμανίᾳ, νέα ἐποχὴ τῶν γαλλικῶν γραμμάτων, οὐχ ὑποδεστέρα τῶν προτέρων, ἴσως δὲ ἐν τισὶ καὶ τελειότερα, καὶ νέων ἀριστουργημάτων παραγωγός, ἐκφράζουσα τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀγνόν καὶ ἀμυγές, ὅπερ ἀπὸ καρδίας εὐχομαι.

Ἐν τῇ λοιπαῇ μελέτῃ τῶν ἑλλήνων συγγραφέων ἐξετράφη ἄλλοτε καὶ ἐνεπερωθῇ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Πάρινα, Φενεζών, Λαβρυγέρου καὶ ἄλλων. Τί δ' ἂν ἐγίνετο, εἴπερ ἐξ ἀρχῆς, ἅμα τῇ Ἀναγεννήσει τῶν γραμμάτων ἐν τῇ Δύσει, ἡ ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων προφορὰ ὑπερίσχυε καὶ ἡ συμβουλὴ τοῦ Βουδαίου πρὸς Φραγκίσκον τὸν Α' ἐγίνετο ἔργον, εἴπερ διήλυν ὅτι ἐξ Ἑλλάδος προσεκαλοῦντο πνευτικόντα ἢ ἐκατόν νεοὶ καὶ εἰσῆγοντο τρόφιμοι ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας (Collège de France) ὅπως, ἀναστρεφόμενοι τοῖς γάλλοις μαθηταῖς, διδάξωσι πρακτικῶς αὐτοὺς διὰ τῆς συνομιλίας τὴν ἑλληνικὴν ὡς ζῶσαν γλῶσσαν· Πλὴν ἄλλων πολλῶν καλῶν, ἐμελλε γενέσθαι καὶ τοῦτο, ὅτι οὐδὲν ἂν ὑπῆρχε ζήτημα περὶ προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς, οὐδὲ περὶ τῆς πρακτικῆς αὐτῆς χρήσεως ὑπὸ τῶν λογίων τῆς Ἑσπερίας· διότι οἱ ἐκ τοῦ Κολλεγίου τῆς Γαλλίας ἀποφοιτῶντες ἑλληνισταί, προσφέροντες τὴν ἑλληνικὴν καθ' ἡμᾶς, καὶ γράφοντες αὐτὴν καὶ λαλοῦντες ὡς ζῶσαν γλῶσσαν, ἐμελλον, ὡς διδάσκαλοι, ἀνὰ πᾶσαν τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην διαδίδειν αὐτὴν ὡς τοιαύτην. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἀνέτρεψεν ἡ Ἑρασμικὴ προφορὰ, πολλῶν δὲ μόχθων καὶ Ἑρακλεῖων ἀθλῶν νῦν χρεία, ὅπως παλαιὰ προλήψεις καὶ ἀπνοχαιωμένα ἔξεις καταγωνισθῶσιν, εἰς τὸ αἶμα, οὕτως εἰπεῖν, εἰδδύ-

δασαι τῶν λογίων τῆς Δύσεως, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταδιδόμεναι ὡς δόγμα γλωσσικὸν ἀπαρασάλευτον. Ὅσα δὲ οἱ λαοὶ τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης νύξανον καὶ ἐκραταιοῦντο καὶ προέκοπτον εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας, τοσοῦτῳ μᾶλλον καὶ ἡ Ἑρασμικὴ προφορὰ ἐκρατύνετο ἐν ταῖς σχολαῖς τῆς μέσης παιδεύσεως καὶ ἐν τοῖς Πανεπιστημίσι· τὸ δὲ ταλαίπωρον ἑλληνικὸν Γένος οὐδεμίαν εἶχεν ἰσχύιν οὐδὲ κύρος ὅπως τὴν προφορὰν αὐτοῦ ὑποστηρίξῃ ὡς ὀρθήν· τίς γὰρ τῶν σοφῶν τῆς Ἑσπερίας ἠνείχετο ἵνα τὴν προφορὰν τοῦ ἀμαθοῦς καὶ ἐκδεσφαιρωμένου καὶ ἐξουθενωμένου Ἑλλήνου ἀποδέξηται ὀρθοτέραν εἶναι τῆς Ἑρασμικῆς, καθ' ἣν αὐτὸς προὔφερε τὴν ἑλληνικὴν;

Τοῦτο ἦν μέγα εὐτύχημα καὶ λαμπρὸν πλεονέκτημα τῇ Ἑρασμικῇ προφορᾷ, ἔχειν κατὰ τὰς παρελθούσας ἑκατονταετηρίδας τοὺς διασημοτάτους τῶν λογίων τῆς Ἑσπερίας ἐνθέρμους αὐτῆς ὁπαδοὺς καὶ προμάχους· κατὰ δὲ τὴν ἐνεστώσαν ἐπικουροὶ αὐτῇ προσήλθον οἱ θιασῶται τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας, συγκρίνοντες τὴν φθογγολογίαν τῆς Ἑλληνικῆς πρὸς τὴν ἀρχαγενέθλον τῆς Ἀρίας ἢ Ἰνδοευρωπαϊκῆς, καὶ πρὸς τὴν τῆς Σανσκριτικῆς καὶ ἄλλων συγγενῶν γλωσσῶν, καὶ ἐκ τούτων νέα ἀργόμενοι ἐπιχειρήματα κατὰ τῆς ἐθνικῆς προφορᾶς τῶν νῦν Ἑλλήνων. Εἰ δὲ ποῦ τις τῶν λογίων τῆς Δύσεως ἐτόλμα ὀλίγας λέξεις ψελλίσαι περὶ τῆς ἡμετέρας προφορᾶς, οὗτος ἐπασχέ τῶν παθῶν αὐτοῦ τὸν τάραχον, ὡς λέγει ἡ κοινὴ συνήθεια, χλευαζόμενος καὶ σαρκασόμενος ὡς τυφλὸς ὁπαδὸς τῶν νέων Ἑλλήνων· Die Neugriechen und ihre blinden Anhänger. Ἐπειδὴ ὁ καθηγητὴς Scholz ἐν τινι σχολικῷ προγράμματι ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἡμετέρας προφορᾶς καὶ συνεβούλευσεν ἵνα οἱ καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων τῆς Γερμανίας διδασκῶσιν αὐτὴν ἐφ' Ἑλλήνων, σφοδρῶς ἐξανέστη κατ' αὐτοῦ ὁ ἐπὶ πολυμαθείᾳ διαπρέπων καθηγητὴς Blass καὶ μετὰ πυρετώδους ζήλου ὑπὲρ τῆς Ἑρασμικῆς προφορᾶς ἠγωνίσατο, καλῶν αὐτὴν ἀληθῆ, ἐπιστημονικὴν, ἀρχαίαν, ἔχουσαν ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν παράδοσιν ἀπὸ τῶν ὀμηρικῶν χρόνων μέχρι τῶν τοῦ Πλάτωνος καὶ Δημοσθένους.

Τί ἔχομεν ἡμεῖς πρὸς τοιαύτας ἀξιώσεις τηλεκούτων σοφῶν ἀνιτάξαι; Τοῦτο ἔσται ὑπόθεσις τῶν ἐπομένων ἐπιστολῶν· εὐξασθε δὲ μοι ἀναλαβεῖν δυνάμεις, ὧν ἔχω χρεῖαν ὅπως εἰς τοιοῦτον ἀγῶνα ἀποδυθῶ.

Χαίρετε καὶ υγιαίνετε!

ὁ ὑμέτερος φίλος

(ὕπογ.) **ΗΡ. ΒΑΣΙΑΔΗΣ.**

ΠΕΡΙ ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΑΘΩΜΙΛΗΜΕΝΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

κατὰ Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΝ*.

Τὰ μόρια *ira*, ὅταν, *ēar*, *ār*, ὅπου *ār*, *hrik' ar*, ὡς *ār* κτλ. ἀπὸ τοῦ γ' π. χ. αἰῶνος, ἤδη ἀπὸ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο', ἤρξαντο συντασσόμενα ὀριστικῇ. Καὶ ἡ τῶν ἐγκλίσεων ἄρα σύγχυσις ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς κοινῆς διαλέκτου χρόνων ἄρχεται. Ψαλμ. 34 *ōtar* ἀπέκτειναν, 118 *ōtar* ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου, 119 *ōtar* ἐλάλουν. Γενεσ. 38, 9 *ōtar* εἰσῆρχετο. Ἐπιστολ. Ρωμ. 14, 8 *ēar* ἀπεθνήσκομεν. Ἐπιστολ. Ἰωαν. Α', 5, 15 *ēar* οἶδαμεν. Γαλατ. 2, 4 *hēlōsēr* ἡμᾶς *ira* αὐτοὺς *hēlōtē*. Κορινθ. Α', 4, 6 *ira* μὴ φθοιοῦσθε, 13, 3 *ira* καθήσομαι Ἀποκ. Ἰωαν. 13, 17 *ira* μὴ τις θνήσκει, 3, 9 *ira* ἤξουσι, 22, 14 *ira* ἔσται, 9, 5 *ira* βασανισθήσονται, 8, 3 *ira* δώσει. (Πρόλ. Winer Gramm. d. n. Sprach 269 κεξ.). Πρξ. Ἀποστ. 2, 45 τὰ κτήματα. . . ἐπίπρασκον καὶ διμερίζον αὐτὰ πᾶσιν καθότι *ār* τις χρεῖαν εἶχεν. Γενεσ. 30, 42 *hrika d' ar* ἔτεκε τὰ πρόβατα. Μκκ. 1, 6, 36 οὐ *ēar* ἐπορεύετο. Γενεσ. 6, 4 ὡς *ār* εἰσεπορεύετο οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ. Εὐαγγελ. Μκκ. 6, 56 ὅπου *ār* εἰσεπορεύετο. . . ὅσοι *ār* ἤπτορτο, 3, 11 *ōtar* αὐτὸν ἐθεώρει. Γενεσ. 38, 9 *ōtar* εἰσῆρχετο πρὸς τὴν γυναικα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, . . . ἐπὶ τὴν γῆν. Ἐξοδ. 17, 11 *ōtar* ἐπῆρε Μωϋσῆς τὰς χεῖρας. . . ὅταν δὲ καθῆκεν. Ἀριθμ. 11, 9 *ōtar* κατέβη ἡ δρόσος. Ἐξοδ. 16, 3 *ōtar* ἐκαθίσταμεν. Εὐαγγελ. Μκκ. 11, 25 *ōtar* ἐθεώρει. Οὕτω καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἀπκντώσιν *ira* γενήσεται, ὅπως εὔχεται, *kār* μὴ ἐσχηκα, *ār* σοι ἡδὺ ἐστι, οὕτω γὰρ *ār* εἶδες κτλ. Ἐκ τῆς χρήσεως ταύτης τοῦ συνδέσμου *ār* μεθ' ὀριστικῆς προῆλθε καὶ τὸ δημῶδες *sār* (*sār* εἶδα τόκεγάλι σου), ὅπερ τὸ πρῶτον ἦτο ὡς *ār*, χρονικ., ὡς ἀπαντᾷ ἐν Γενεσ. 27, 30 καὶ ἐγένετο ὡς *ār* ἐξῆλθεν Ἰακώβ ἀπὸ προσώπου Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ Ἡσαὺ ἦλθεν (= *āma* ἀπῆλθεν Ἰακώβ καὶ Ἡσαὺ ἦλθε), ἔπειτα δὲ καὶ τροπικ., ὡς παρὰ Ἰωάνν. Αὐδ. 106 ἀποξηραίνόμενος. . . εἰς σκόληκα περρωτῶν ὡς ἀν μέρμηκα πέφνκε μεταβάλλεσθαι. Κατὰ δὲ τὴν σύνταξιν ταύτην ἐγένετο καὶ ἡ τοῦ *rā* ἐν τῇ καθωμιλημένῃ μεθ' ὀριστικῆς, *rā* κάρετε, *rā* ἤρχεσθε, *rā* τὸ ἐλέγετε, ὅπως τὰ *ār* τὸ ἐλέγετε, *ōtar* εἶδετε, *ōtar* ἦλθε κτλ.

Τὰ ῥήματα, ἅτινα παρὰ τοῖς πλαιοῖς δοτ. ἢ γεν. συντάσσονται, ἀπὸ τοῦ γ' π. χ. αἰῶνος συντάσσονται αἰτιτικ., ὥστε ἐκ τῶν ἐγκλίσεων ἡ ὀριστικὴ ὅπως ἐκ τῶν πτώσεων ἡ αἰτιτικ. ἔκτοτε ἐπικράτησε. Μκκ. 1, 6, 18 *πολεμήσαι* αὐτοὺς, 64 *ἐπολέμησεν* αὐτήν, 15, 39 ὅπως *πολεμήσῃ* τὸν λαόν, 16, 2 *ἐπολεμήσαμεν* τοὺς *πολεμίους* τοῦ Ἰσραήλ. Γενεσ. 40, 14 τὸ *καλὸν ἐπεθύμησεν*. Ἐξοδ. 20, 17 οὐκ *ἐπιθυμήσεις* τὴν γυναικα τοῦ πλησίον σου. Ἐπιστολ. Ἐβρ. 10, 32 *ἀγαμυμνήσκει* τὰς πρότερον ἡμέρας. Εὐαγγελ. Μκκ.

(*) Ἰδε ἀριθ. 5, σελ. 87—88.